

Notities over de bescherming van het Fries als (regionale) minderheidstaal in Nederland

(ter voorbereiding van de bijeenkomst van de Commissie Binnenlandse Zaken van de Tweede Kamer d.d. 12 oktober 2023)

1. Ter introductie

De uitnodiging voor deze bijeenkomst heb ik te danken aan het feit dat ik tweede vice-voorzitter ben van het Comité van Experts van de Raad van Europa dat toezicht houdt op de correcte uitvoering van de verplichtingen die Staten op zich hebben genomen door partij te worden bij het Europese Handvest voor de bescherming van regionale en minderheidstalen. Nederland heeft dat verdrag onder meer voor het Fries geratificeerd. Het Fries wordt in Nederland beschermd onder deel III van het Handvest, dat een zeer sterke bescherming van de minderheidstaal voorschrijft. Nederland heeft voor het Fries een groot aantal verplichtingen uit het Handvest geratificeerd. Het is de taak van het Comité van Experts om periodiek na te gaan, of die verplichtingen inderdaad worden nagekomen. Dat gebeurt door middel van een nauwkeurige bestudering van een daarover door de Lid Staat opgesteld rapport en gedurende een visitatie (On the Spot Visit) verzamelde gegevens. Gedurende die visitatie spreekt een delegatie van het Comité met diverse vertegenwoordigers van de sprekers van een beschermde minderheidstaal maar ook met de overheid (in het geval van het Fries: zowel de decentrale overheid (provincie en gemeenten) als wel de relevante ministeries van de centrale overheid.

Tijdens een visitatie wordt ingezoomd op de door de Lid Staat aanvaarde verplichtingen. Voor het Fries zijn dat de algemene verplichtingen neergelegd in art. 7 Handvest (dit zijn de basisverplichtingen die voor alle beschermde minderheidstalen gelden), maar in het bijzonder de verplichtingen die Nederland heeft gekozen teneinde Fries een zeer sterke bescherming te geven. Die verplichtingen zijn in de art. 8-14 van het Handvest opgenomen. Na de visitatie stelt het Comité van Experts een evaluatierapport op, dat aanbevelingen bevat betreffende de verbetering van zwakke punten. Het rapport over Nederland is in 2022 opgesteld en in 2023 gepubliceerd.

Diverse van de verplichtingen die Nederland voor het Fries op zich heeft genomen, zijn al aan de orde geweest in de eerste drie secties van de bijeenkomst van vanmiddag. Dat geldt voor de verplichtingen op het gebied van Cultuur (art. 12), Media (art. 11), Wetenschap (art. 7 en art. 8), Rechtspraak (art. 9) en Onderwijs (art. 8). Om herhalingen te voorkomen zal ik me nu concentreren op de verplichtingen voortvloeiend uit art. 10 (Bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten) en art. 13 (Economisch en sociaal leven). Op art. 14 (Grensoverschrijdende uitwisselingen) zal ik niet ingaan.

2. Art. 10 (Bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten)

Nederland heeft twaalf van de in art. 10 vermelde verplichtingen voor het Fries geratificeerd. Twee daarvan betreffen het gebruik van het Fries in relatie tot organen van de centrale overheid binnen de provincie Friesland: burgers kunnen geldig een document in het Fries bij deze organen indienen (art. 10.1.a onder v) en de desbetreffende organen mogen documenten in het Fries opstellen (art. 10.1.c).

Zes andere verplichtingen betreffen het gebruik van het Fries in communicatie met en binnen de regionale en lokale autoriteiten. In het laatste evaluatie rapport concludeerde het Comité van Experts dat deze verplichtingen worden nagekomen (art. 10.2.a tot en met f). Dit geldt ook voor de verplichting om te voorzien in vertalingen (art. 10.4.a) en het scheppen van de mogelijkheid om familienamen in het Fries te laten veranderen (art. 10.5), hoewel dit laatste wel erg duur is (meer dan 800 Euro)!

Een probleem kan worden gesignaleerd ten aanzien van het aanduiden van plaatsnamen en andere geografische aanduidingen in het Fries (art. 10.2.g). Dat laat te wensen over en dient absoluut te worden verbeterd.

Met betrekking tot het recht van ambtenaren met kennis van het Fries om te worden overgeplaatst naar Friesland (art. 10.4.c) concludeerde het laatste evaluatierapport, dat dit op papier mogelijk is, maar dat praktische voorbeelden daarvan ontbreken.

3. Art. 13 (Economisch en sociaal leven)

Nederland heeft vijf in art. 13 vermelde verplichtingen geratificeerd. De eerste twee (art. 13.1.a en 13.1.c) zijn naar behoren geïmplementeerd. Zij verplichten tot het niet verbieden van het gebruik van het Fries in documenten gerelateerd aan het economisch en sociale leven, zoals in arbeidscontracten en technische documenten zoals gebruiksaanwijzingen van producten of installaties (art. 13.1.a), respectievelijk tot het tegengaan van praktijken die er op gericht zijn om het Fries in het economisch en sociale leven te gebruiken (art. 13.1.c).

Meer problematisch is de implementatie van art. 13.1.d: het faciliteren en bemoedigen van het gebruik van het Fries in het economisch en sociale leven. Voor Friesland is deze verplichting correct geïmplementeerd, maar het Comité van Experts ziet dit als een verplichting voor het gehele grondgebied van de Verdragsluitende Staat, dus ook voor de rest van Nederland. Van harte hopen wij dat deze verplichting in 2026 (het jaar waarin de volgende visitatie zal plaats vinden) voor het gehele land is vervuld en niet slechts voor de provincie Friesland.

Art. 13.2.b verplicht tot het in de publieke sector bevorderen van het gebruik van het Fries. Onder meer gerelateerd aan deze verplichting vermeldt het evaluatierapport gebreken met betrekking tot het gebruik van Friese plaatsnamen en andere geografische aanduidingen (zoals de namen van haltes) in het openbaar verkeer. Met name de Nederlandse Spoorwegen is daarin notoir nalatig. Met betrekking tot Arriva (transport binnen Friesland) is dat beter. Het is wenselijk dat de overheid bij alle openbare aanbestedingen van vervoer naar/van en binnen Friesland een tweetalige aanduiding van stations en haltes in de aanbestedingsvoorwaarden opneemt.

Aandacht verdient ook de verplichting van art. 13.2.c, waarin wordt geëist dat in zorginstellingen zoals ziekenhuizen en bejaardentehuizen het Fries kan worden gebruikt en verstaan. Het evaluatierapport van de Raad van Europa vraagt daarvoor meer aandacht: goede zorg mag niet worden gefrustreerd door taalbarrières. De provincie Friesland heeft daarvoor aandacht, Friese gemeentes eveneens. Door middel van voorwaarden in aanbestedingscontracten betreffende de zorg dient te worden verwezenlijkt, dat elke burger in Friesland met zorginstanties in het Fries kan communiceren.

4. Tot slot

Het eerstvolgende rapport van Nederland over de toepassing van het Handvest moet in 2026 naar de Raad van Europa worden gezonden. Met betrekking tot een tweetal punten (*Recommendations for immediate action*) moet veel eerder -namelijk al eind dit jaar (december 2023)- worden gerapporteerd. Het gaat daarbij om:

- Het versterken van onderwijs in en van het Fries op alle niveaus (basisschool, voortgezet onderwijs, beroepsonderwijs, hoger onderwijs en universiteit), alsmede het gebruik van Fries in de kinderopvang. Ik teken aan dat het wegvallen van de leerstoel Fries aan de Groningse Universiteit de Raad van Europa zorgen baart.

- Het nemen van maatregelen om het recht van het gebruik van het Fries te verzekeren gedurende juridische procedures, met name in het strafrecht, en het garanderen van de bijstand door een gekwalificeerde tolk/vertaler. Om dat te realiseren zal moeten worden gekeken naar behoorlijke financiële vergoedingen van tolken en vertalers.

Maastricht, oktober 2023

Prof. Dr. Gerard-René de Groot

Vice-voorzitter van het Comité van Experts van het Europees Handvest voor de regionale en minderheidstalen

Emeritus hoogleraar rechtsvergelijking en internationaal privaatrecht,

Universiteit Maastricht

Hoogleraar privaatrecht, Universiteit van Aruba